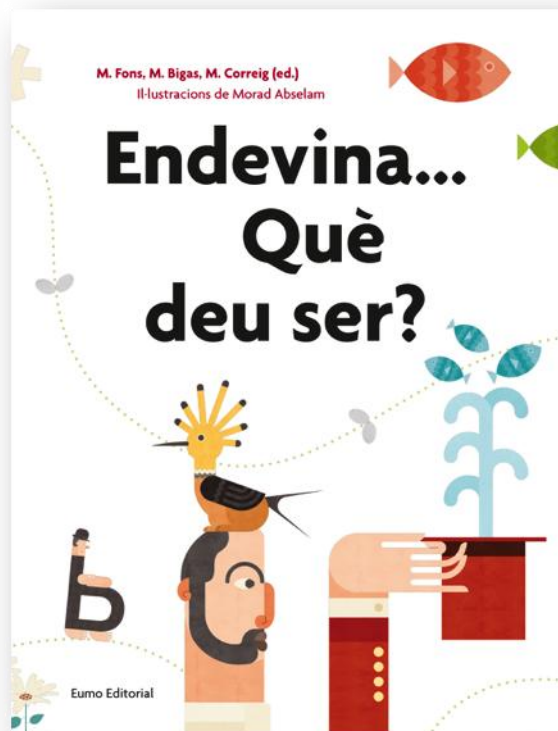

El Gust per la Lectura 2016-2017

CICLE MITJÀ
D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

Endevina... Què deu ser?

Dossier didàctic

 Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

El Gust per la Lectura 2016-2017
Cicle mitjà d'educació primària

Endevina... Què deu ser?

Dossier didàctic

Departament d'Ensenyament
Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme
Servei d'Immersion i Acol·liment Lingüístics

Mònica Badia Cantarero

Setembre de 2016

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No comercial-Compartir 3.0 de Creative Commons. Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se n'esmenti l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual que la que regula l'obra original.

La llicència completa es pot consultar a:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/deed.ca>

Índex

PRESENTACIÓ	4
1. LES ENDEVINALLES	6
1.1. Les endevinalles i els enigmes.	7
1.2. Trets característics de les endevinalles	8
1.3. Per què són importants a l'escola?	15
1.4. Algunes recomanacions	16
2. EL LLIBRE.....	21
2.1. Els temes.....	22
2.2. El llenguatge.....	23
2.3. Les imatges	25
3. QUINZE PROPOSTES	27
4. QUADRE DE CONTINGUTS	62
5. BIBLIOGRAFIA.....	63

Presentació

Aquest és un recull d'endevinalles amb carta de presentació: les seves autores, M. Fons, M. Bigas i M. Correig, són tres de les persones que més han reflexionat, i escrit, a casa nostra sobre l'aprenentatge inicial de la llengua escrita.¹ M. Bigas, a *Didáctica de la lengua en la educación infantil*,² inclou les endevinalles dins dels "jocs lingüístics" (juntament amb els embarbussaments, les rimes, els refranys...), aquelles activitats que tenen com a finalitat divertir-se amb el llenguatge, observar-lo, transgredir-lo i manipular-lo. Per part seva, M. Fons, a *Llegir i escriure per viure*,³ agrupa les endevinalles amb els textos d'ús literari, amb les enganyifes i els embarbussaments, i en destaca la musicalitat, que provoca plaer i ganes de repetir-les en escoltar-les, "A més, la seva riquesa lingüística és una invitació constant per a la reflexió metalingüística a diferents nivells".

De M. Correig cal tenir ben present *Una capseta blanca que s'obre i no es tanca*, que recull de forma organitzada endevinalles, rondalles i altres creacions del folklore, i que potser hem utilitzat més d'un cop a l'aula.

Amb aquesta trajectòria les tres autores han creat aquest recull de 145 endevinalles, entre les quals n'hi ha tant de populars com d'autor, agrupades per temes propers als infants (comunicació, vehicles, escola,

---

¹ M. Bigas i M. Correig són editores del llibre *Didáctica de la lengua en la educación infantil*, de l'editorial Síntesis, on la M. Fons participa amb un capítol dedicat a l'aprenentatge de la llengua escrita. Totes tres col·laboren també amb diversos articles al monogràfic núm. 55 de la revista *Artículos. Didáctica de la Lengua i la Literatura*, de Graó: "La lectura i l'escriptura al cicle inicial. Propostes i reptes".

² M. BIGAS i M. CORREIG. *Op. cit.*

³ M. FONTS. *Llegir i escriure per viure*. Barcelona: La Galera, 1999 (1a edició).

---

natura...). Cada apartat es tanca amb un recull de frases fetes o expressions, “maneres de dir”. Les il·lustracions, carregades de simbolisme, tampoc no passen pas desapercebudes.

El dossier que presentem consta de tres parts diferenciades: una base teòrica sobre les endevinalles, una descripció del llibre i dels recursos que utilitza i una proposta de 15 activitats al voltant d'aquest llibre i de les endevinalles en general. En cap cas es pretén que es facin totes, sinó que serà el mestre qui haurà de triar i decidir en funció dels seus alumnes i dels objectius que es plantegi aconseguir. No hi ha quadern de l'alumne, ja que la majoria d'activitats que es fan són orals o amb algun suport material.

1. Les endevinalles

1.1. Les endevinalles i els enigmes.

Les endevinalles són una creació oral utilitzat des de molt antic. Es poden trobar diferents definicions del terme.⁴ Joan AMADES⁵ la defineix així: “Proposició de caràcter enigmàtic en l'enunciat de la qual hom dóna alguna característica o condició de l'objecte enigmàtic, sovint en termes metafòrics o paradoxals”.

El diccionari d'Enciclopèdia Catalana la defineix com “qualsevol enigma per entretenir-se a endevinar-lo”.

Màrius Serra, al *Manual d'enigmística*⁶ estableix la diferència entre enigma i endevinalla, i defineix el primer com el “pare culte de l'endevinalla”: “L'endevinalla és una composició, generalment en vers, que es refereix, d'una manera ambigua, a un objecte o a un concepte que cal endevinar. (...) L'endevinalla és la variant popular de l'enigma clàssic i la seva importància en la transmissió oral de la cultura l'ha fet preuat objecte d'estudi d'antropòlegs, lingüistes i pedagogs”.

Margarida Bassols,⁷ que fa un recull històric exhaustiu dels jocs enigmàtics, diu: “La majoria d'enigmes orals, a més, han estat recollits per l'escriptura i, per tant, han esdevingut més literaris en el mateix acte d'escriure'ls. Són d'origen oral, però s'han adaptat a les lleis de la llengua escrita”, i diferencia l'endevinalla culta de l'endevinalla popular, d'escriptor conegut la primera i d'autor anònim la segona.

---

⁴ Vegeu el recull exhaustiu de definicions que en fa el grup GRETEL al seu portal Endevinalles. <https://endevinalles.wordpress.com> [Consulta: 30 juliol de 2015]

⁵ Citat a M. GOMIS. *Endevinalles al vostre gust*. Barcelona: Pàrtic, 2000.

⁶ M. SERRA. *Manual d'enigmística*. Barcelona: Columna, 2002.

⁷ M. M. BASSOLS. *Endevinaller*. València: 3 i 4 (“L'Estel”), 1994.

1.2. Trets característics de les endevinalles

Dels diferents autors que han fet estudis i publicacions sobre les endevinalles, destaquem M. M. Bassols⁸ per la seva anàlisi profunda d'aquesta producció verbal i de la seva estructura; en troba els següents trets característics:

- Additius més que no pas subordinatius: repeticions sovint construïdes sobre estructures redundants. Oracions que es juxtaposen i coordinen.

Tinc cap, tinc ull, tinc cos

i no sóc de carn ni os.

(L'agulla)

- Agregatius més que no pas analítics: ús d'epítets que complementen els noms i arrodoneixen la seqüència mètrica:

El brau soldat

La dolça princesa

- Redundants, amb elements que es repeteixen:

Sóc de bèstia i no sóc bèstia

em torno bèstia després

si un cas m'hi torno se'm mengen

si no m'hi torno també

(L'ou)

- Conservadores o tradicionalistes: "No poden abusar de l'originalitat. Han d'insistir en elements molt prototípics que agradin al seu auditori".

- Tancades en el món de la vida humana: ambientats en el medi natural i social de l'home.

- De to agnòstic: les endevinalles representen un repte intel·lectual.

- Empàtiques i participatives: en ser orals, demanen la participació de

---

⁸ M. BASSOLS. *L'enigmística popular: aproximació a les endevinalles catalanes*. Publicacions de la Universitat de València, 1991.

---

l'auditori i el compartir en grup.

Per part seva, de l'estudi que fan R. Bassa i altres,⁹ destaquem les característiques que, segons Gabriel Janer Manila, citat en aquesta obra, té l'endevinalla:

- Conjuga les funcions poètica i lúdica del llenguatge
- Es converteix en punt de convergència del ritme i la metàfora
- És fàcil de memoritzar a causa del vers
- Ens arriba per tradició oral
- Constitueix una autèntica gimnàstica intel·lectual
- Estimula l'oïda, desperta l'enginy i la memòria
- Incita i genera la sensibilitat poètica
- Produeix inquietud, curiositat, admiració
- Desperta l'afany de coneixement i l'amor a la saviesa
- Constitueix una incitació al domini de la paraula i educa per a la resistència a la por.

Al seu torn, J. M. Calbet¹⁰ resumeix així les característiques de l'endevinalla catalana:

- En molts casos l'enunciat es condensa entre dues i quatre ratlles
- Tenen una gran agudesesa i contrast en els detalls
- Són pròpies, difícils de traslladar a altres llengües
- De vegades juguen amb les arrels de les paraules (canvi de gènere) i la mida dels objectes relacionats:

*Què és allò que quan és petit és ell
i quan és gros és ella?
[sac/saca, ganivet/ganiveta, carbassó/carbassa]*

---

⁹ R. BASSA et al. *Una cosa que no és cosa: les endevinalles a l'escola*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, 1991.

¹⁰ J. M. CALBET. *Visquem la llengua! Engresquem la lectura: recursos i experiències pedagògiques viscudes*. Cossetània edicions. [En línia] < <http://www.cossetania.com/tasts/Visquemllen.pdf>] [Consulta: 30 juliol de 2015]

A la web que el Grup de Recerca de Literatura Infantil i Juvenil GRETEL dedica a les endevinalles¹¹ es descriu la relació que hi ha entre l'endevinalla i la poesia: “les endevinalles són materials orals que entronquen amb la poesia popular, l'enigma i el joc lingüístic, i que es basen en els sistemes de les llengües, d'on extreuen els recursos gramaticals necessaris per crear els efectes desitjats i per penetrar en un món ocult que només ens és possible desvelar si tenim les claus lingüístiques necessàries. Són, en definitiva, un joc enigmàtic, forjat a partir de la gramàtica de cada llengua i que ha adoptat la versificació per manifestar-se”.

Les endevinalles utilitzen la gramàtica en els tres plans, fonològic i fonètic, morfològic i sintàctic, i lèxic i semàntic. En el mateix portal¹² es fa una classificació molt acurada d'aquests recursos. Basant-nos en la seva classificació, presentem la síntesi següent amb alguns exemples:

a) Pla fonològic i fonètic.

Hi ha endevinalles que juguen amb els sons de les paraules i fins i tot en creen de noves a partir d'aquest joc.

Figures	Definició ¹³	Exemples
Al·literació	Figura retòrica que consisteix a repetir un mateix so en dos o més mots consecutius o situats a intervals curts.	Semblo una serp i amb la serp sóc ; si no ho saps , ets més dur que un soc ¹⁴ . (La S)
Onomatopeia	Formació de mots a partir de la imitació de sons naturals.	Amb un bon rum-rum al nas vaig sempre per on tu vas. Si algun moble em barra el pas, sóc sempre a les teves mans ¹⁵ (El cotxet)

¹¹ <https://endevinalles.wordpress.com>

¹² <https://endevinalles.wordpress.com/analisi-linguistic/>

¹³ Procedents del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

¹⁴ C. ALCOVERRO. *El llibre de les endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2002.

¹⁵ X. BLANCH. *Endevinalles*. Barcelona: Fil d'Aram edicions, 2011.

Figures	Definició ¹³	Exemples
Paronomàsia	Figura retòrica que consisteix en la proximitat de dos o més mots que només es diferencien en algun fonema, o en l'ús del mateix mot en dos sentits diferents.	Tinc tall i no en menjo mai. ¹⁶ (El ganivet) Sóc parònim de bombó , però no hi tinc res a veure, i això que més d'una noia m'ho ha dit com a amoreta: impressiona l'uniforme! Si no saps la meva feina, sol ser la d'apagar focs de boscos, fàbriques, cases... ¹⁷ (El bomber)
Palíndrom	Mot o frase que és igual llegit d'esquerra a dreta que de dreta a esquerra.	Mirat per l'indret és un vegetal, mirat al revés sóc un mineral. ¹⁸ (Arròs/sorra)

b) Pla morfològic i sintàctic

Altres endevinalles aprofiten la relació entre les paraules per crear efectes rítmics.

Recurs	Definició ¹⁹	Exemples
Anadiplosi	Repetició, afegint-hi un adjunt, d'un mot, d'una proposició o d'un vers.	Al nom tinc la cola , una cola d'or. Si ben bé t'hi fixes ja t'he dit el nom. ²⁰ (El colador)
Anàfora	Figura retòrica que consisteix a repetir el mateix mot al començament de successives clàusules o versos.	N'hi ha de curts, n'hi ha de llargs, n'hi ha d'econòmics, n'hi ha que són cars (...) ²¹ (Els pantalons)

¹⁶ Op. cit. nota 11.

¹⁷ P. MARTÍ I BERTRAN. *Endevinalles per a tothom*. Saragossa: Baula, 2015.

¹⁸ F. SALVÀ. *Endevinalla va, endevinalla ve: Recull d'endevinalles*. Barcelona: Salvatella, 2015.

¹⁹ Extrems del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

²⁰ Op. Cit. nota 14.

²¹ Op. Cit. nota 12.

Recurs	Definició ¹⁹	Exemples
Asíndeton	Absència de les còpules o dels elements d'unió que podrien ésser nexes, o que caldria que ho fossin, entre dos termes o més.	Alta com una casa, rodona com un cubell; com una mel és dolça i amarga com la fel. ²² (La noguera)
Calembur²³	Joc de paraules produït per la combinació de mots amb síl·labes semblants, trossejant la cadena fònica d'una manera diferent a l'habitual.	Escarxofada al sofà t'acabo de dir el meu nom. Mira si el saps trobar com fa gairebé tothom. ²⁴ (La carxofa)
Concatenació	Figura retòrica que consisteix a repetir l'últim mot o els últims mots d'una clàusula o d'un vers al començament de la clàusula o del vers següent.	A Roma hi ha un palau encantat on al mig hi ha una font, damunt la font, dos miralls, damunt dels miralls, una plaça, damunt de la plaça, un bosc de pins. ²⁵ (Cap, nas, ulls, front i cabells)
El lípsi	Fenomen que consisteix a no explicitar en un enunciat un o més elements lingüístics si es poden sobreentendre.	Senyoretetes petitetes, molt coquetes, sovint blanques, amb nansetes, cobartedes, amb platets i culleretes. ²⁶ (Les tasses de cafè)
Encavalcament	En un vers, desacord entre la unitat sintàctica i la unitat mètrica produït quan aquella excedeix els límits del vers i continua en el següent o següents.	Una cama i un barret que s'aguanta dret. ²⁷ (El bolet)
Enumeració	Figura retòrica que consisteix en l'agrupació de mots o de grups de mots disposats successivament, i units mitjançant alguna forma de coordinació, que exposen diversos aspectes d'un tema.	Secrets, adreces, notes, recomanacions i deures de moltes menes t'omplen tots els racons. ²⁸ (L'agenda)

²² Op. Cit. nota 11.

²³ Definició del TERMCAT.

²⁴ Op. Cit. nota 12

²⁵ Op. Cit. nota 11

²⁶ M. GINESTA. *Paraules amagades*. Barcelona: Barcanova, 2009.

²⁷ E. BALDÓ. *Rodolins i endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2009.

²⁸ L. CASAS. *Endevinalles*. Barcelona: La Galera, 2009.

Recurs	Definició ¹⁹	Exemples
Hipèrbaton	Figura retòrica que consisteix en una alteració de l'ordre gramatical dels mots.	Més de blanques que de negres tinc una fila de dents. Qui sap tocar-les de veres embadaleix els oients. ²⁹ (El piano)
Paral·lelisme	Figura retòrica que consisteix en la repetició literal, parcial o completa, de diversos grups de mots o unitats sintàctiques, o en la coordinació d'elements de funció idèntica o semblant.	Una cosa blanca blanca, que tota la gent escampa; una cosa negra negra que tot ho arreplega. ³⁰ (El dia i la nit)
Polisíndeton	Coordinació de diversos elements lingüístics mitjançant la repetició freqüent d'una conjunció.	És verd i no és julivert, és groc i no és safrà, és vermell i no és grana, és pelut i no és de llana. ³¹ (El rave)

c) Pla lèxic i semàntic

En aquest pla trobem aquelles figures retòriques que juguen amb el significat de les paraules per plantejar l'endevinalla.

Recurs	Definició ³²	Exemples
Al·legoria	Figura retòrica consistent en una metàfora continuada, proposició o seguit de proposicions que presenten un sentit directe i un altre de figurat o intel·lectual, ambdós complets.	Dues noies tafaneres, bellugadisses, inquietes, que quan ve la nit s'amaguen darrere les cortinetes. ³³ (Les ninetes dels ulls)
Antítesi	Figura retòrica, que consisteix a posar de costat mots o unitats sintàctiques de sentit oposat.	El pare és gran, la mare és xica, els fills són negres, els néts són blancs. ³⁴ (El pi)
Apòstrofe	Figura de dicció que consisteix a interrompre el fil del discurs per interpel·lar vivament una persona o un grup de persones present o absent, un ésser invisible, etc.	Diga'm, gran savi d'Atenes, quina és la ela més gran de totes les eles? (L'elefant)

²⁹ M. Fons, M. Bigas, M. Correig. *Endevina... Què deu ser?* Vic: Eumo Editorial.

³⁰ Op. Cit. nota 26

³¹ Op. Cit. nota 15.

³² Extreptes del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

³³ Op. Cit. nota 11.

³⁴ Op. Cit. nota 23.

Recurs	Definició ³²	Exemples
Comparació	Figura retòrica per la qual un objecte és comparat a un altre que hom suposa més conegut, per fer més sensible aquell o una propietat d'aquell.	Va vestit com un senyor, porta botes i no fa remor. (L'escarabat)
Epímone	Figura retòrica que consisteix a repetir sense interval una mateixa paraula per donar èmfasi al que es diu, o a intercalar diferents vegades en una composició poètica un mateix vers o una mateixa expressió.	És petit, petit , no té cap moneda i diu que és ric, ric. (El grill)
Metàfora	Figura retòrica que consisteix a emprar un mot que expressa literalment una cosa per a expressar-ne una altra que té una certa semblança amb aquella.	Sóc una bona cambrera; sense sabates ni guants, serveixo menjars, begudes, i no m'embruto les mans. ³⁵ (La safata)
Paradoxa	Figura retòrica per la qual un enunciat que de fet és exacte, però que sol constar de dos conceptes antagònics, és presentat d'una manera contrària al comú sentir.	Cap pinta no m'ha tocat , però cada dia em pentino , i això que no sóc cap gat. (Una gata)
Personificació	Figura retòrica que consisteix en l'atribució de qualitats humanes a animals, coses o conceptes.	Cocodril petit, potes curtes, cua llarga. Estirada al sol m'estic al matí i a la tarda. ³⁶ (La sargantana)

Sintetitzant les diferents aportacions, inferim les següents característiques de les endevinalles:

- són composicions generalment curtes i en vers,
- descriuen un objecte o concepte de manera ambigua,
- s'ajuden de figures retòriques, com ara les comparacions, les antítesis, les metàfores...
- tenen una estructura interna característica³⁷ que ens pot ajudar a treballar-les a l'escola: fórmules d'introducció, elements que desorienten, elements que donen pistes i fórmules de conclusió.

³⁵ Op.Cit.nota 23

³⁶ Op.Cit.nota 12

³⁷ Segons J. L. GARFÉR I C. FERNÁNDEZ, citat a R. BASSA et al. *Op.cit.*

1.3. Per què són importants a l'escola?

El treball de la llengua oral a l'escola és fonamental. De vegades es dóna per descomptat que “tot el dia parlem”, però no es tracta només de parlar, sinó d'ensenyar a parlar. El decret 119/215 d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària diu: “La competència oral constitueix un factor d'integració social de les persones; saber escoltar i saber parlar bé són qualitats imprescindibles per poder desenvolupar unes bones relacions personals i socials en els nostres alumnes i també els facilitarà un millor aprenentatge i un bon desenvolupament professional al llarg de la vida”.

La llengua oral ofereix molts recursos que, de forma lúdica i engrescadora, permeten escoltar, comprendre i produir. Aquests recursos esdevenen més importants encara si es tracta d'una situació d'immersió lingüística en què la llengua familiar i la de l'escola no són la mateixa.

Les endevinalles són un bon recurs per treballar la llengua oral perquè:³⁸

- Es basen en el domini del joc verbal.
- Provoquen una actitud de recerca, d'observació de l'entorn.
- Provoquen plaer en escoltar-les i ganes de repetir-les perquè tenen musicalitat.
- Són una bona eina per a la reflexió metalingüística: permeten reflexionar sobre la llengua que estan aprenent.
- Juguen amb les comparacions, les metàfores i les personificacions per referir-se al concepte que s'ha d'endevinar. Poden ser un primer contacte amb els recursos literaris.
- Pel seu caràcter lúdic i social, provoquen l'interès dels nens i nenes.
- Utilitzen un llenguatge rítmic que els en facilita la memorització i que, en el cas dels alumnes que estan adquirint una L2 (situació d'immersió lingüística), constitueix una ajuda per a l'expressió, tant per a l'adquisició de nous fonemes com de vocabulari, d'estructures, etc.

---

³⁸ A partir del dossier *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*, del Servei d'Immersion i Acolliment Lingüístics del Departament d'Ensenyament. [En línia] http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0092/e432150d-3daf-4717-9149-0c1418887838/components_comunicativa.pdf [Consulta: 15 d'agost de 2015]

Per a molts alumnes, les endevinalles són el primer contacte amb els textos retòrics.

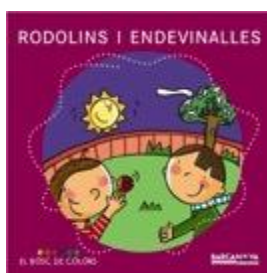
1.4. Algunes recomanacions

De llibres d'endevinalles i recursos en línia se'n poden trobar molts. A continuació en presentem uns quants que hem escollit per la seva qualitat.

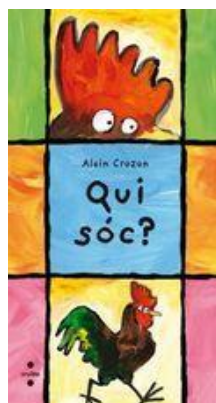

Carne Alcoverro; Laia Martín; Maria Espluga. *Parar a taula*.
Col·lecció "El tresor de les endevinalles".
Barcanova.

Amb il·lustracions de qualitat.

Estel Baldó; Rosa Gil; Maria Soliva. *Rodolins i endevinalles*.
Col·lecció "El bosc de colors".
Barcanova.

Alain Crozon. *Qui sóc?*
Cruïlla.

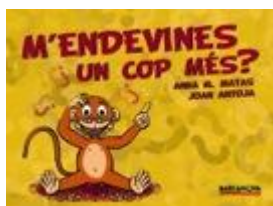
Llibre d'endevinalles amb pistes i finestres que s'obren.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines un cop més?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines de nou?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines del tot?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Lola Casas, Agustí Comotto.
Endevinalles.
La Galera.

Amb pistes i solapes que s'aixequen. Molt divertit. Per als més grans.

Lola Casas, Agustí Comotto.
Endevinalles
La Galera.

Poemes endevinalla per descobrir personatges fantàstics. Molt divertit. Per als més grans.

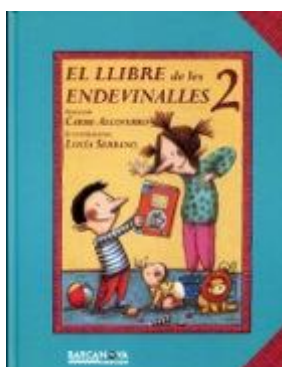

M. Fons, M. Bigas, M. Correig; Morad Abselam (il·lustrador).
Endevina... Què deu ser?
Eumo Editorial.

Carme Alcoverro, Carme Queralt.
El llibre de les endevinalles 1.
Barcanova.

Les endevinalles divertides de tota la vida, ordenades per temes. Per a tota la família.

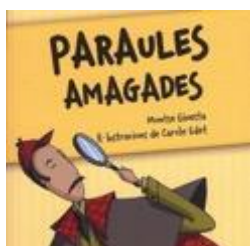

Carme Alcoverro, Carme Queralt.
El llibre de les endevinalles 2.
Barcanova.

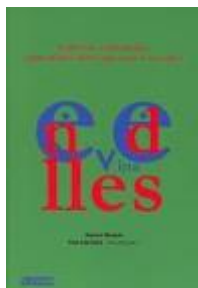
Les endevinalles divertides de tota la vida, ordenades per temes. Per a tota la família.

Josep-Francesc Delgado, Lola Roig.
Paraules per endevinar.
Barcanova.
Per als més grans.

Montse Ginesta, Carole Edet.
Paraules amagades.
Barcanova,
Per als més grans.

Xavier Blanch, Eva Sánchez (il·lustradora).
Endevinalles.
Fil d'Aram.
Per als més grans.

Salvador Comelles, Stefanie Pfeil (il·lustradora).
Qui la diu, qui l'endevina.
 Cruïlla.

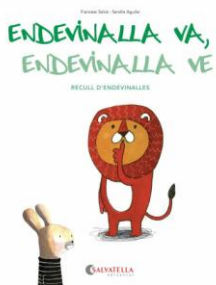

Pere Martí i Bertran, Núria Feijoó (il·lustradora).
Endevinalles per a tothom.
 Baula.

Endevinalles per jugar.
 VOX.

Inclou un llibre i 42 fitxes per jugar.

Francesc Salvà/ Sandra Aguilar.
Endevinalla va, endevinalla ve. Recull d'endevinalles.
 Salvatella.

Joc en línia ab el format de la col·lecció d'ed. Barcanova. Allotjat al portal edu365:

<http://www.edu365.cat/infantil/endevinalles/info.htm>

Web de Gretel (Grup de Recerca de literatura infantil i juvenil i educació literària de la Universitat Autònoma de Barcelona), amb base teòrica i exemples:

<https://endevinalles.wordpress.com>

Web interactiva amb moltes endevinalles classificades per temes:

<http://www.contes.cat/escrits-endevinalles/>

Web d'endevinalles classificades per temes. En castellà:

<http://www.elhuevodechocolate.com/adivina1.html>

Recull web d'endevinalles de la mestra Dora Cervelló:

<http://www.xtec.cat/~scervell/reculls/endevinalles.htm>

2. El llibre

El llibre que tenim a les mans presenta cent quaranta-cinc endevinalles, agrupades en nou temes diferents. Cada tema s'inicia amb una portadella amb el títol i una il·lustració al·lusiva, i es tanca amb les “maneres de dir”, frases fetes i expressions relacionades amb el tema. Les endevinalles estan numerades i les solucions s'agrupen per temes al final del llibre, on també trobem una nota de les autores, “Les endevinalles, un joc”, dirigida als lectors, en què expliquen el valor d'aquesta mena de textos i donen orientacions per llegir el llibre.

Acompanyen les endevinalles unes imatges molt curioses i carregades de simbolisme, que donen pistes per esbrinar la solució: de vegades esdevenen veritables jeroglífics.

2.1. Els temes

S'han buscat temes propers als infants, atractius per a ells, com ara el món dels animals, l'escola, els vehicles... objectes quotidians que poden identificar amb facilitat:

1. Comunicació
2. Vehicles
3. L'escola
4. La natura
5. L'univers
6. La cuina
  - Estris
  - Per menjar
7. Parts del cos
8. La música
9. Els animals
  - Animalons
  - Animals
  - Animalassos

2.2. El llenguatge

El llibre inclou endevinalles populars i altres “d'autor”. Es pot aprofitar aquest fet per parlar dels autors que surten al llarg del llibre: Pere Quart, Josep Carner, Miquel Desclot, Joana Raspall... Algunes d'elles van ser escrites com a poemes i no com a endevinalles, però s'inclouen en el llibre perquè en poden fer la funció.

Les endevinalles estan carregades de recursos literaris. A continuació es mostra un exemple dels que apareixen:

Recurs	Endevinalla	Endevinalla (pàg.)
Al·literació	Tinc tants sons que son no en tinc. Tants en tinc com tocs i tics.	8 (56)
Onomatopeia	Tu-tu-tut, Tu-tu-tut. Aparteu-vos, criatures. Tu-tu-tut, Tu-tu-tut. A l'hospital ja m'han dut.	8 (62)
	Amb un bon rum-rum al nas [...]	10 (45)
Anàfora	Serpent de plata o serpent daurada, [...]	4(54)
Asíndeton	Cocodril petit, potes curtes, cua llarga. [...]	9 (15)
Calembur	Jo sóc un patí molt net , aparell de tres rodes, rellisco sobre les lloses tan ràpid com un coet.	14 (13)

Recurs	Endevinalla	Endevinalla (pàg.)
El·lipsi	Al fons del mar ben tranquil·la, que no m'expliquin romanços. [...] Nota: hi faltaria el verb, "estic".	2 (17)
Enumeració	Orellut i geperut, braços llargs i desmarxat, cul pelat i cos pelut: aquí tens el teu retrat.	145 (83)
Hipèrbaton	Vestida de roig amb set puntets negres, faig molt de goig, us ho dic de veres. Nota: l'ordre lògic seria "faig molt de goig vestida de roig..."	106 (66)
Paral·lelisme	Sóc una pinta que ha perdut les pues, sóc un trident que ha oblidat el mànec.	31 (22)
Polisíndeton	Sóc forçut i molt tossut, llarg d'orelles i pelut i no gaire saberut.	139 (81)
Antítesi	[...] Parla sense boca i camina sense peus	4 (7)
Comparació	Com una avioneta, que ha perdut el nord, faig mil acrobàcies com un bon pilot.	107 (67)
	Rodó com un botó	46 (32)

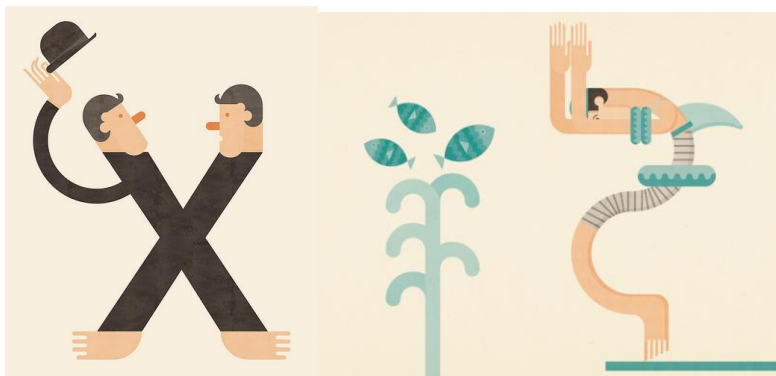
Recurs	Endevinalla	Endevinalla (pàg.)
	i gras com un bacó s'enfila per la teulada i corre per l'entrada.	
Metàfora	D'una en una o per parelles, arracades divertides penjades a les orelles.	67 (43)
Paradoxa	Tinc tall i no en menjo mai.	58 (39)
Personificació	Vaig sempre de viatge, sense maleta ni bastó. [...]	50 (34)

2.3. Les imatges

Al llarg del llibre van apareixent diferents personatges, alguns de tipus més figuratiu, com l'ós que obre cada nou tema, altres de més surrealistes.

Alguns dels personatges tenen un cos i uns braços allargassats, són combinacions de dos o més animals, o bé són lletres disfressades que ofereixen pistes per resoldre les endevinalles.

Pot ser molt interessant visitar amb els alumnes el blog de l'il·lustrador i veure els diferents tipus d'il·lustració que fa:

<http://moradabselam.blogspot.com.es>

A la capçalera del seu blog es representa a ell mateix com un més dels seus personatges.

També és interessant la seva col·lecció de lletres per confegir la paraula "Barcelona", on cada lletra es representa amb el mateix personatge i una característica de la ciutat:

3. Quinze propositions

Al llarg de les pàgines següents es presenten quinze activitats que es poden fer al voltant d'aquest llibre en particular i de les endevinalles en general. En cap cas es proposa que es facin totes, sinó que cada mestre pot triar les que trobi més adients per als seus alumnes.

Hi ha activitats d'orientació per treballar el llibre, activitats per escoltar, activitats per reproduir i activitats per escriure endevinalles:

- 1 Observem el llibre
- 2 Exposició de llibres d'endevinalles
- 3 Maneres de llegir
- 4 Classifiquem endevinalles
- 5 Endrecem l'endevinalla
- 6 Treballem l'endevinalla (I): les comparacions
- 7 Treballem l'endevinalla (II): les metàfores
- 8 Treballem l'endevinalla (III): les personificacions
- 9 Fem endevinalles paral·leles
- 10 Paraules amagades
- 11 Què és una cosa...?
- 12 Construïm una endevinalla
- 13 Capses d'endevinalles
- 14 Quadern de viatge literari
- 15 Recital d'endevinalles

Observem el llibre

Objectius:

- Familiaritzar-se amb el llibre que estan a punt de començar i analitzar-ne les parts: cobertes, llom, portadelles, capítols.
- Conèixer les persones relacionades amb el llibre: autores i il·lustrador.

Materials:

- Llibre.

Descripció de l'activitat:

Abans de començar a llegir el llibre els bons lectors acostumem a observar-lo per fora, mirar qui n'és l'autor, si hi ha alguna ressenya al darrere i a fullejar-lo. Amb tot això ens fem una composició de lloc, pensem si ens pot interessar, fem hipòtesis (de què deu tractar?) i decidim si el volem llegir o no. Els alumnes també han d'aprendre a mirar els llibres, a fullejar-los, a pensar si els sembla que els agradarà, abans de quedar-se'ls.

Amb el llibre a les mans:

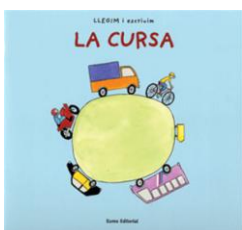
- Mirem la coberta i el títol: *Què us suggereix?*
- Busquem qui l'ha escrit i qui l'ha il·lustrat.
- Busquem l'editorial. Pensem si coneixem altres editorials (en podem fer una llista i penjar-la a l'aula i que vagi creixent...).
- Obrim el llibre i el fullegem. *De què us sembla que deu parlar? Com deu funcionar, aquest llibre?* (text, imatges, solucions, maneres de dir). Observem l'estructura del llibre i el seu contingut: endevinalles principalment, però també frases fetes i expressions relacionades amb cada tema.
- Es pot ampliar informació a la xarxa sobre les autores i l'il·lustrador.
  - o Les autores: han col·laborat juntes en diversos projectes i publicacions. Algunes d'infantils:

Escoles del món. Eumo, 2006.

L'aranya. Eumo, 2006.

Diversos llibres i quaderns de la col·lecció "Llegim i escrivim", coordinada per elles mateixes, d'Eumo.

Poesies i endevinalles. Eumo, 2006.

En aquest llibre també han treballat amb l'il·lustrador Morad Abselam.

Sopa de pedres. Eumo 2006.

- o Pel que fa a l'il·lustrador seria molt interessant visitar el seu blog: <http://moradabselam.blogspot.com.es>
Breu informació sobre la seva feina a: <http://musta.cat/es/nosotros>
Molt interessants les imatges del seu quadern d'esbossos: <http://moradabselam.blogspot.com.es/2013/04/quadern-desbossos.html>

Exposició de llibres d'endevinalles

2

Objectiu:

- Cercar altres llibres i reculls d'endevinalles.

Materials:

- Llibres d'endevinalles procedents de la biblioteca del centre, de la biblioteca pública i dels alumnes.

Descripció de l'activitat:

- Per fer aquesta activitat, es pot demanar la col·laboració de la biblioteca de l'escola: es pot aprofitar per ensenyar als alumnes com es fa una cerca avançada amb el catàleg de la biblioteca epèrgam a partir del camp "matèria".

The screenshot shows the 'epèrgam' library catalog interface. At the top, there are navigation links for 'Par registrar-se', 'Ajuda', and 'Surt'. Below this, there are sections for 'Consultes' (Searches), 'Consulta del préstec' (Loan consultation), 'Creació de guies de lectura' (Reading guides creation), and 'Criteris de lectura' (Reading criteria). The 'Consultes' section is highlighted with a red box, indicating the search options. Below this, there are 'Recomanats' (Recommended) and 'Per registrar-se' (Registration) sections. The bottom part of the screenshot shows a detailed search form with fields for 'Autor', 'Títol', 'Editorial', 'Matèria' (set to 'endevinalles'), 'Camp lliure', 'ISBN', 'CDU', 'Signatura', 'Llengua', 'Format', 'Col·lecció', 'Nivell', 'Resum', and 'Data'. Below the search form, there is a list of search results for 'endevinalles'.

Abril. Aquest mes faig anys Espot, Laura; Tort, Elisabeth; Calafell, Roser [Il.ustr.]. La Galera, 2006
Abril. Aquest mes faig anys Espot, Laura; Tort, Elisabeth; Calafell, Roser [Il.ustr.]. La Galera, 2006
Agost. Aquest mes faig anys Espot, Laura; Tort, Elisabeth; Calafell, Roser [Il.ustr.]. La Galera, 2006
Agost. Aquest mes faig anys Espot, Laura; Tort, Elisabeth; Calafell, Roser [Il.ustr.]. La Galera, 2006
Animals del mar. Endevinalles Blanc, Xavier [Text]; Escaner, Miquel [Il.ustr.]. Combal, 2009

-
- Podem demanar la col·laboració de la biblioteca pública (també els podem mostrar com fem la cerca al catàleg Argus³⁹ de les biblioteques de la Generalitat) i anar-los a buscar per tenir-los uns dies en préstec a l'aula, on podem organitzar un “Racó de les endevinalles”, d'aquesta manera, estaran a l'abast dels alumnes.

2

---

³⁹<http://argus.biblioteques.gencat.cat/iii/encore/?jsessionid=EAAFB18756D662D906C961988833BE21?lang=cat>

Maneres de llegir

Objectiu:

- Despertar en els alumnes el gust per la lectura i l'hàbit lector.

Materials:

- Llibre.
- Altres llibres d'endevinalles.

Descripció de l'activitat:

Un llibre d'endevinalles pot donar molt de joc a l'hora d'escollir de quina manera es llegeix: alternar lectures en veu alta del mestre amb lectures en veu alta dels alumnes, lectures en parella, en petit grup (un llegeix una endevinalla i els altres en pensen la solució...). Les endevinalles són un recurs engrescador per si mateix i es presta a aquestes lectures col·lectives.

La lectura en veu alta del mestre, cada dia una endevinalla, al llarg de tot el curs, per una banda ofereix model de bona lectura (entonació correcta, fraseig) i per una altra està comprovat que pot tenir efectes molt beneficiosos de cara a afavorir l'adquisició de l'hàbit lector dels alumnes.

Per a la lectura en veu alta per part dels alumnes, les endevinalles tenen l'avantatge de ser textos curts, molts cops amb rima i amb un ritme molt marcat que en faciliten la preparació i que poden ser un bon recurs per millorar la fluïdesa lectora.

El llibre ofereix també una col·lecció de frases fetes i expressions relacionades amb els diferents temes que cal valorar i saber aprofitar: el mestre pot llegir una frase feta cada dia, per exemple, i incorporar-la al seu discurs.

Proposem, doncs, diverses modalitats de lectura, que es poden adaptar al grup i als diferents moments:

a) Una endevinalla cada dia

"L'única i més important activitat per construir la comprensió i les habilitats essencials per a l'èxit en l'aprenentatge de la lectura sembla

---

que és llegir en veu alta als infants”.⁴⁰ Doncs per què no aprofitar l'entrada dels alumnes al matí, per exemple, per incloure un nou ritual? Una endevinalla cada dia, que pot llegir el mestre en entrar a l'aula. I que, un cop acabat el treball amb el llibre, pot quedar com un costum del grup.

Una altra modalitat d'aquest tipus de lectura seria que els alumnes trobessin l'endevinalla escrita cada dia, a la porta de la classe, i que abans d'entrar intentessin esbrinar-ne la solució, o que hi anessin pensant al llarg del dia.

3

b) Lectura en parelles o trios

La interacció pot ser molt rica: un alumne es prepara i llegeix l'endevinalla i l'altre endevina la solució, i a l'inrevés.

c) Lectura en gran grup

Cada alumne escull les tres endevinalles que li hagin agradat més del llibre i se les prepara per llegir-les als companys. El model del prosòdia del mestre amb la seva lectura en veu alta li servirà per a la preparació.

---

⁴⁰ International Reading Association i National Association for the education of Young Children (1998). *Learning to read and write. Developmentally Appropriate Practices for Young Children. The reading teacher*, Vol. 52, 2, 193-216. Citat a “La lectura en un centre educatiu”, Departament d'Ensenyament (2013)

Classifiquem endevinalles

Objectiu:

- Descobrir trets característics de les endevinalles: fórmules de començament i acabament, fórmules mnemotècniques, us de figures retòriques.

Materials:

- Llibre *Endevina... Què deu ser?*
- Llibres d'endevinalles diversos.

Descripció de l'activitat:⁴¹

- Es deixa temps perquè fullegin i llegeixin els llibres d'endevinalles que s'han aconseguit de la biblioteca de l'escola i de la biblioteca pública, així com els que hagin aportat els mateixos alumnes i el llibre que estem llegint.
- Es fan grups de quatre. Es donen fotocopiades unes quantes endevinalles seleccionades prèviament (unes 20 per grup).
- Es demana als grups que facin una proposta de classificació de les endevinalles que tenen, sense donar cap criteri perquè ho facin. Quan hagin acabat, hauran d'explicar als altres grups quin criteri han seguit per classificar-les. Es tracta d'una activitat oberta que permet que cada grup infereixi uns criteris de classificació diferents.
- A l'hora de posar-ho en comú és important que expliquin per què han classificat les endevinalles d'aquella manera, que expliquin quin criteri han seguit. Podem trobar diferents criteris de classificació:
  - o Segons el tema: d'animals, d'aliments...
  - o Segons la forma: de tres versos, de quatre versos, rodolins, preguntes...

⁴¹ A partir de CALBET, J.M. *Visquem la llengua! Engresquem la lectura! Recursos i experiències pedagògiques viscudes*. Cossetània edicions. [En línia] <http://www.cossetania.com/tasts/Visquemllen.pdf>

- Segons la rima: aquelles en què rimen els versos parells, o els versos senars, les que no tenen rima... Podem aprofitar per explicar els diferents tipus de rimes (assonant i consonant).
- Segons la fórmula d'inici o d'acabament.
- Segons algunes mnemotècnies:⁴²

Fórmula mnemotècnica		Exemple
Ser/ser	Ser... i no ser ...	Sóc negre i no sóc carbó
	Ser... però ser...	És vella però és forta
	No ser... ni ser...	No és càntir ni és font
	Ni ser... ni ser...	Ni és ovella ni és cabrit
Tenir/tenir	Tenir... i no tenir...	Té coll i no té cap
	Tenir... sense tenir...	Tinc cames sense tenir peus
	No tenir... ni tenir...	No tinc talent ni tinc lletra
	No tenir... però tenir...	No tinc cap però tinc pèl
Tenir/ser	Tenir... i no ser...	Tinc fulles i no sóc arbre
	Tenir... sense ser...	Tinc braços sense ser persona
	No ser... i tenir...	No sóc carn i tinc bon tall
Ser/...	...i no ser...	A molts vesteix i no és sastre
	No ser i...	No sóc núvia i porto anells

⁴² A partir de BASSOLS, M.M. *L'enigmística popular*.

	Fórmula mnemotècnica	Exemple
	Sense ser ..., ...	Sense ser nen, vaig de braç
	Encara que no ser..., ...	Encara que no sóc trompeta, sono igual
	No ser... però...	No sóc persona però parlo
	Ser... i no...	Sóc rodó i no em fan rodar
	Sense..., ser...	Sense beure, sóc copeta
Tenir/...	...i no tenir...	Parla i no té boca
	No tenir... i ...	No té cames i camina
	sense (tenir)..., ...	Sense peu, s'aguanta dret
	Tenir... i no...	Té ulls i no hi veu
	Sense..., tenir...	Sense fer guerra, tinc canó
Ser...com	(ser)... com...	Plana com la mà
Tenir... com	Tenir... com...	Té cames com les persones

Pot ser que els alumnes descobreixin pel seu compte alguna d'aquestes mnemotècnies en algunes endevinalles. Se'n poden presentar unes quantes d'aquesta llista i que en busquin exemples en les seves col·leccions.

Endrecem una endevinalla

Objectiu:

- Descobrir la coherència i cohesió internes de les endevinalles a partir de la seva estructura, rimes i lèxic.

Materials:

- Tants fragments d'endevinalla com alumnes participin.
- Imatges fixes a la pantalla o cartonets amb les solucions.

5

Descripció de l'activitat:⁴³

Cada alumne rep una targeta amb un fragment d'endevinalla, que es projecta a la PDI. Alternativament, es pengen a la pissarra les imatges de les solucions de totes les endevinalles que s'han repartit.

Un cop repartits els fragments, els alumnes comencen a passejar per la classe; cada cop que es trobin algú, li haurà de llegir els seu fragment d'endevinalla, talment com si es tractés d'una salutació. En cas que els dos fragments casin, els dos nens aniran al lloc on hi ha les solucions i triaran l'adequada. Si no casen continuen passejant i buscant.

Un cop lligats tots els fragments i trobades les solucions, cada parella llegirà als altres la seva endevinalla.

A continuació es presenten fragments d'endevinalles tretes del llibre que s'està treballant, i per a una classe de 25 alumnes. Les endevinalles s'han fragmentat en dos trossos. Si es vol afegir complicació al joc, se'n poden fer més fragments.

Endevinalles utilitzades: 12, 16, 20, 27, 50, 62, 75, 97, 106, 114, 133, 145.

⁴³ A partir de: A. BALLESTER. *Poemania*. Edicions Bromera.

Camino sense tenir cames,
xiulo i no sóc xiulet.

Aquell que no m'endevini
serà ben bé un ximplet.

Si tinc pressa, sempre aviso,
a la sirena tothom fa cas,

Amb el meu ni-no, ni-no,
tots els cotxes em fan pas.

M'obro i tanco i guardo a dins
històries, consells i lliçons;

hi ha qui em guarda amb molts bons fins
i qui em deixa pels racons.

Dins del seu ventre,
fosc i adormit,

guardo els estris amb què he escrit.

Vaig sempre de viatge,
sense maleta ni bastó;

de vegades semblo un formatge,
i d'altres una tallada de meló.

La meva mare quequeja,
el meu pare és cantador,

vesteixo de blanc per fora
i tinc sang groga en el cor.

Hi ha qui la té llarga,
hi ha qui la té curta,

hi ha qui la té neta,
hi ha qui la té bruta.

Sóc un mol·lusc sense closca,
d'aire fastigós i trist,

exposat a trepitjades
del distret que no m'ha vist.

Vestida de roig
amb set puntets negres,

faig molt de goig,
us ho dic de veres.

S'empassa terra pel davant,
se'n queda allò que li convé,

treu per darrere el fang sobrant
com un xumet de pastisser.

De les meves cuixes grosses
se'n poden fer bons pernils,

que amb pa i tomàquet a taula
sempre ens deixaran ben tips.

Orellut i geperut,
braços llargs i desmarxat,

cul pelat i cos pelut:
aquí tens el teu retrat.

El tren

L'ambulància

El llibre

L'estoig

La lluna

L'ou

La llengua

El llimac

La marieta

El cuc de terra

El porc

El ximpanzé

Treballem l'endevinalla (I): les comparacions

Objectiu:

- Interpretar el llenguatge literari.
- Aprendre a utilitzar la comparació per crear endevinalles.

Materials:

- Llibre.

Descripció de l'activitat:

Es pot presentar la comparació a partir de l'endevinalla següent (46, pàg. 32):

Rodó com un botó
i gras com un bacó
s'enfila per la teulada
i corre per l'entrada.

Miquel Desclot

(El sol)

- Quina pot ser la solució de l'endevinalla?
- Per què diu "com un botó" i "com un bacó"?
- Establim la comparació entre el sol, el botó i el porc: Quines qualitats té el sol que fan que s'assembli a aquest altre objecte/animal?
  - o El veiem rodó, a les imatges dels llibres també
  - o El sol és immens, el porc és un animal gros
- Observem que en la comparació, l'adverbi "com" és imprescindible per assenyalar els termes de la comparació.
- Pensem quines comparacions es podrien fer per descriure aquestes qualitats i coses:
  - o És fort com... un roure

- És alta com... **un pi**
- La seva motxilla és com... **una caixa de sorpreses (és plena de coses)**
- La bufanda és com... **una pitó (s'enrotlla al coll)**
- Busquem altres comparacions a les endevinalles del llibre. Recordem que la comparació es pot expressar amb diferents termes:
  - *Com, més... que, tant... com, menys... que*

Endevinalla (pàg.)	Comparació	Quins termes compara?	Per què? Qualitats
4 (7)	Plana com la mà, blanca com la neu,	La carta, la mà i la neu	<ul style="list-style-type: none"> – La carta i la mà són planes. – La carta i la neu s'assemblen en el color.
14 (13)	[...] tan ràpid com un coet	Patinet i coet	<ul style="list-style-type: none"> – Per la seva velocitat.
18 (15)	De dalt sembla una creu, pel costat unes ulleres,	Bicicleta, creu i ulleres	<ul style="list-style-type: none"> – L'estructura de la bicicleta vista des de dalt té forma de creu. – L'estructura i les dues rodes podrien semblar, vistes de costat, la muntura i els vidres de les ulleres.
49(33)	Per les estances del cel es passeja una donzella, vestida amb robes blanques i brillant com una estrella.	Lluna i estrelles	<ul style="list-style-type: none"> – Són brillants.
55 (38)	Molt semblant a una cassola	Olla i cassola	<ul style="list-style-type: none"> – Per la seva forma.
56 (39)	Sóc rodona com un plat	Paella i plat	<ul style="list-style-type: none"> – Per la seva forma.
60 (40)	[...] és més petit que una botiga	La nevera i una botiga	<ul style="list-style-type: none"> – Per la mida.
73 (48)	Encara que no sóc trompeta, jo sono igual que si ho fos.	Nas i trompeta	<ul style="list-style-type: none"> – Pel soroll que fa el nas en mocar-se.

Endevinalla (pàg.)	Comparació	Quins termes compara?	Per què? Qualitats
93 (59)	Més ossos tinc que un esquelet,	Xilòfon i esquelet	– Perquè tenen una pila de peces que juntes fan un tot.
98 (63)	Deu ser que sóc més pobre que les rates	Centpeus i rates	– Diu que no té diners per comprar-se sabates. "Pobre com les rates" és una expressió popular.
107 (67)	Com una avioneta que ha perdut el nord, faig mil acrobàcies com un bon pilot,	Libèl·lula, avioneta, pilot	– Per l'estil dels vols que té la libèl·lula.
120 (73)	Les orelles són de gat, les potetes són de gat, els bigotis, no cal dir, i el miol és de gat que en sa vida no ho ha estat.	Gata i gat	– Per les seves característiques físiques.
140 (81)	Navego per l'oceà com si fos un transatlàntic	Balena i vaixell	– Pel volum i perquè es desplacen pel mar.

Treballem l'endevinalla (II): les metàfores

Objectiu:

- Interpretar el llenguatge literari.
- Aprendre a utilitzar la metàfora per crear endevinalles.

Materials:

- Llibre.

Descripció de l'activitat:

Presentarem la metàfora a partir de l'endevinalla següent (67, pàg. 43):

D'una en una o per parelles,

arracades divertides

penjades a les orelles.

Qui som?

(Les cireres)

7

- Quina és la solució de l'endevinalla?
- Per què diu "arracades divertides"? Com són les arracades?
- Establim la comparació entre les arracades que pengen i les cireres: Quines qualitats tenen les cireres que les fan semblar arracades?
  - o Són llargues
  - o Es poden penjar a les orelles
  - o Són vermelles i boniques
  - o ...
- Observem que en la metàfora, l'adverbi "com" no apareix.
- Pensem quines metàfores es podrien crear per parlar d'aquestes coses sense anomenar-les i per què:
  - o Neu: **Nata**
    - És blanca

- És flonja
- Cobreix una superfície

Posem un exemple: Les muntanyes estaven cobertes de nata.

- Cel: Mar
  - És blau
  - És immens
  - Els núvols podrien semblar les crestes de les onades.

Posem un exemple: Les gavines volaven per un mar de núvols.

- Cotxe: Coet
  - És un vehicle
  - És ràpid
  - Es condueix

Posem un exemple: El Marc conduïa el seu coet a mil per hora pel carrer.

- Busquem altres metàfores a les endevinalles del llibre. Pensem per què l'han escollida. Alguns exemples:

Endevinalla (pàg.)	Metàfora	Quins termes compara?	Per què? Qualitats
6 (8)	Una finestra tinc que a cap carrer no dóna, [...]	Pantalla i finestra	–Perquè serveix per veure-hi “a fora”.
10 (12)	He vist una cuca [...]	Tren i cuca	–Són allargats i es desplacen.
24 (20)	Dos anells m'has de posar [...]	Anells i forats de tisores	–Perquè es passen els dits per dins.
25 (20)	Obrint i tancant la boca [...]	Grapadora i boca	–Perquè per grapar obres i tanques.
26 (20)	Tinc una boca rodona [...]	Forat de la maquineta i boca	–Per la seva forma i perquè es “menja” el llapis si fem massa punta.
27 (21)	Dins del seu ventre, fosc i adormit [...]	Part interior de l'estoig i ventre	– Perquè és la part interna i és fosca.

Endevinalla (pàg.)	Metàfora	Quins termes compara?	Per què? Qualitats
31 (22)	Sóc una pinta que ha perdut les pues. Sóc un trident que ha oblidat el mànec.	Pinta, trident i lletra E	– Per la seva forma.
38 (27)	Cotó fluix que vola amunt, [...]	Núvols i cotó fluix	– Per la seva flonjor i consistència.
52 (35)	Ell és d'or i jo sóc de plata [...]	Or, plata, sol i lluna	– Pel seu color i brillantor.
54 (38)	Tinc la panxa molt grossa i la boca molt ampla. Tinc dues orelles i per allà m'agafen.	Olla, panxa, boca, orelles (nanses)	– Compara les parts de l'olla amb les del cos humà per la seva semblança.
57 (39)	Si l'estires per l'orella, raja pel forat del nas. Si li arrufes una cella, ves que no t'escaldi el nas.	Orella i nansa de la cafetera, broc i nas, tapa i cella	– Compara les parts de la cafetera amb les del cos humà per la seva semblança.
74 (48)	Dues capsetes menudes que s'obren i tanquen alhora [...]	Ulls i capsetes	– Perquè són petits, perquè es poden obrir i tancar.
92 (58)	Més de blanques que de negres tinc una fila de dents.	Tecles del piano i dents	– Per la forma.
121 (73)	Retall de paraigua batent a mig aire	Ratpenat i paraigua	– Les seves ales poden recordar la tela del paraigua.

Treballem l'endevinalla (III): les personificacions

Objectiu:

- Localitzar la personificació que hi ha en una endevinalla i identificar els trets que s'atribueixen a l'objecte o animal.

Materials:

- Llibre.
- Podem tenir imatges de coses i animals.

Descripció de l'activitat:

- Treballarem la personificació a partir de l'endevinalla següent:

Vaig sempre de viatge,
sense maleta ni bastó;
de vegades semblo un formatge,
i d'altres, una tallada de meló.

(La lluna, pàg. 34)

- Busquem els trets que s'atribueixen a la lluna i que corresponen a una persona: *va de viatge sense maleta ni bastó*.
- Pensem quins trets podríem atribuir als següents objectes o animals per personificar-los (podem fer servir imatges):
  - Cafetera: *xiula, avisa, canta*.
  - Butaca: *descansa, es relaxa, dorm*.
  - Gat: *es dutxa, es muda, convida a...*
- Busquem altres personificacions en les endevinalles del llibre i les comentem: quines qualitats ajuden a personificar l'objecte o animal?

Alguns exemples:

Endevinalla (pàg.)	Personificació	De qui parla?	Quines activitats són de persona?
35 (26)	Per més que et toqui la cara , no em veus ni poc ni gens. Si m'enfado xisclo i xiulo i no tinc boca ni dents, però sense saber solfa, faig sonar molts instruments.	Del vent	Tocar, xiular, xiscar, enfadar-se... Tocar instruments
37 (27)	De blau sempre vas vestit, [...]	El cel	Vestir-se
82 (54)	[...] m'ensabono cada dia la lluent anatomia: [...]	El clarinet	Ensabonar-se
90 (57)	Les castanyes espanyoles fan petons i cabrioles.	Les castanyoles	Fer petons, fer cabrioles
141 (81)	Pel desert corre la brama que no et saps treure el pijama.	La zebra	Portar pijama

Fem endevinalles paral·leles

Objectiu:

- Llibre d'endevinalles.
- Exemples d'endevinalles.

Descripció de l'activitat:⁴⁴

Com ja s'ha comentat a l'activitat 4, moltes endevinalles segueixen una estructura mnemotècnica determinada per amagar l'enigma. Un cop n'hem vistes moltes de diferents, podem animar els alumnes a crear-ne de paral·leles i descobrir la mnemotècnica que s'hi amaga:

1. Es mostra una endevinalla a la PDI i es llegeix.
2. Se n'analitza verbalment l'estructura.
3. S'esborren algunes paraules i es deixa només l'estructura. Es pensa entre tots una endevinalla que s'hi adequi.
4. Per parelles en pensen d'altres i les llegeixen en veu alta, amb l'objectiu que s'adonin que sobre la mateixa estructura poden construir endevinalles diferents. Podem fixar-nos si les endevinalles que fan tenen rima o no.
5. Es reparteixen altres exemples d'endevinalles i mirem de seguir el mateix procés.
6. Les llegeixen en veu alta.
7. Es recullen les estructures que els hagin anat sortint. Es guarden com a model per fer més endevinalles (referent d'aula).

Exemple:

Encara que no sóc trompeta,
jo sono igual que si ho fos.
I no sóc cap escopeta
encara que tinc dos canons

Encara que no sóc .....
jo..... igual que si ho fos.
I no sóc cap .....
encara que tinc .....

⁴⁴ A partir de BASSA, R. "Els jocs lingüístics orals aplicats a l'ensenyament de la llengua". *Llengua i ús: Revista tècnica de política lingüística*, 1995 (núm.3). [En línia] <http://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/129277/178527>

Encara que no sóc un cotxe
jo corro igual que si ho fos.
I no sóc cap bicicleta
encara que tinc manillar.
(moto)

Encara que no sóc un gos
jo bordo igual que si ho fos.
(gossa)

A continuació es mostren alguns exemples d'esquemes (basats en les regles mnemotècniques de Bassols, vegeu activitat 4) que també poden servir per construir endevinalles:

Esquema	Exemple
...i no té... no té... i ... Fórmula	Parla i no té boca, no té cames i camina. A veure si ho endevines!

9

Esquema	Exemple
Ser... i no ser... Portar... i no fer... Fórmula	Sóc negre i no sóc carbó. Porto botes i no faig remor. Ho endevines, Miranius?

Esquema	Exemple
Tenir... sense ser... No ser... i tenir... Fórmula	Tinc braços sense ser animal, no sóc gos i tinc corretja. Endevina-ho, que fas tard!

Esquema	Exemple
---------	---------

<p>Encara que no sóc..., ...</p> <p>[...]</p> <p>Fórmula</p>	<p>Encara que no sóc peix, dins de l'aigua sempre estic. I cantant estic contenta així que arriba la nit. Qui no ho endevinarà ben ximplet serà.</p> <p>Ho endevines, Miranius? (La granota)</p>
--	--

Paraules amagades

Objectiu:

- Gaudir jugant amb les lletres.
- Desenvolupar la creativitat.

Materials:

- Cartolines, diaris, pega, retoladors, ordinador...

Descripció de l'activitat:

A l'apartat 2.3 s'han recomanat algunes webs on trobar informació de l'il·lustrador d'aquest llibre, Morad Abselam. S'ha explicat concretament un treball que té al seu blog: les lletres de la paraula "Barcelona" decorades amb trets d'identitat de la ciutat: una font típica, un jugador del Barça...

10

Proposem crear una endevinalla de tipus visual, en què les lletres de la paraula donin pistes sobre la solució. Individualment o per parelles han de pensar en una paraula i escriure'n les lletres per separat, tot decorant-les, de manera que donin alguna pista.

Un cop fet, ho poden ensenyar a la resta de la classe: pengem les lletres desordenades a la pissarra; els altres les hauran d'ordenar per trobar la paraula amagada.

Què és una cosa...?

Objectiu:

- Crear endevinalles a partir d'una mnemotècnia coneguda.

Materials:

- Objectes petits o fotografies variades.

Descripció de l'activitat:

Hi ha endevinalles escrites en forma de pregunta, del tipus:

Què és allò que espanta tant,
que en fuig tothom a l'instant?
(la pluja)

Quina és la cosa
que pertot arreu es posa
i enlloc fa nosa?
(la claror)

Què és allò que el foc
mai no podrà escalfar?
(La neu)

A part de les que hem posat com a exemple, les endevinalles 17, 21, 47 i 118 també estan escrites amb aquesta fórmula.

Proposem crear endevinalles en forma de pregunta a partir d'objectes:

- Es necessita una panera plena d'objectes variats.
- S'escull un objecte i es fa una llista de les seves qualitats. Es pensa quin objecte o animal s'hi assembla.
- Es formula la pregunta tenint en compte aquesta semblança i anotant alguna de les qualitats que s'han enumerat.

Exemple: Un rellotge

Com és? Rodó, amb busques, amb corretja, diu l'hora.

A què s'assembla? Té corretja com un gos

Què és una cosa que té corretja i no és un gos
i que serveix per saber l'hora?

Construïm una endevinalla

Objectiu:

- Utilitzar recursos del llenguatge poètic: metàfores i comparacions.
- Experimentar el procés de creació d'una endevinalla.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.
- Llista de regles mnemotècniques (activitat4).
- Objectes de la vida quotidiana.

Descripció de l'activitat:

Gianni Rodari a la seva *Gramàtica de la fantasia*⁴⁵ descriu el procés de creació d'una endevinalla en quatre passes.

Imaginem que volem fer una endevinalla de les ulleres:

1. Estranyament: hauríem de definir l'objecte com si el veiéssim per primer cop. És un estri de plàstic, metall i vidre que té potes, serveix per veure-hi millor i es recolza damunt del nas.
2. Associació i comparació: Les potes de les ulleres les puc associar a les potes d'un animal, i els vidres a dues finestres que deixen veure-hi.
3. Metàfora final: utilitzant els trets anteriors, faig una definició metafòrica: És un objecte de plàstic o metall que té dues finestres i dues potes, serveix per veure-hi millor i es recolza damunt del nas.
4. Forma poètica (utilitzant la metàfora, la comparació, la personificació, l'al·literació...):

Tenim dues potes i no som animals,
tenim dues finestres però una casa no som pas.
T'ajudem a veure-hi com per uns finestrals,
si no et descuides de posar-nos damunt del nas.

⁴⁵ G. RODARI. *Gramàtica de la fantasia*. Educaula, 2009.

Podem ensenyar aquest procés de quatre passes als alumnes, a partir d'una col·lecció d'objectes d'ús quotidià. Primer es pot fer l'activitat de manera col·lectiva i després podem proposar el treball en parelles i individualment. Es poden fotografiar els objectes i adjuntar les imatges a les endevinalles, com a solució.

Les endevinalles que sorgeixin d'aquesta activitat es poden guardar per fer una capseta d'endevinalles (activitat 13) o per al recital d'endevinalles (activitat 15).

Capses d'endevinalles

Objectiu:

- Recrear de forma plàstica les endevinalles que han construït.

Materials:

- Endevinalles que han escrit.
- Capsetes amb tapa, de diferents mides.
- Paper per decorar: de seda, de regal...
- Fil o cordill fi.
- Pega i cel·lo.
- Objectes variats i imatges, en funció de l'endevinalla.

Descripció de l'activitat:

Modalitat 1:

Per fer aquesta activitat⁴⁶ es podria preparar un material manipulable: una capseta bonica amb un interrogant a la tapa, una corda que penja de la tapa per dins i l'endevinalla escrita i fragmentada en versos, enganxades l'una sota l'altra, al llarg de la corda. La solució, al final.

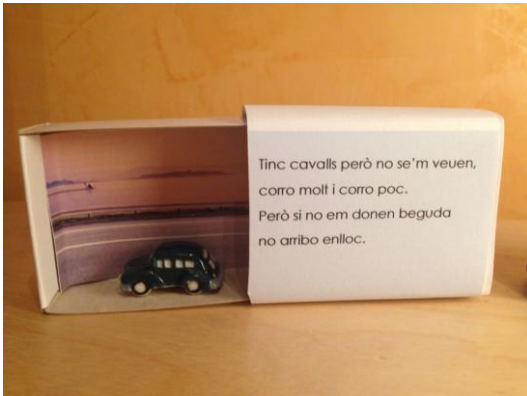

⁴⁶ A partir del dossier *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*, del Servei d'Immersió i Acol·liment Lingüístics del Departament d'Ensenyament. [En línia] <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/b0d63016-ceed-44c1-b346-030fe496bd68/components_comunicativa.pdf> [Consulta: 15 d'agost de 2015]

Modalitat 2:

Parteixen també de les endevinalles que han escrit. Necessiten petits objectes i fotografies o dibuixos que estiguin relacionats amb la seva endevinalla i capses de llumins. Es tractaria d'enganxar dins de la capsa de llumins un fons (decorat) i col·locar l'objecte-solució; folrar la capsa amb l'endevinalla, de manera que es pugui obrir i tancar.

Es pot fer una exposició de les capses d'endevinalles i convidar les famílies i les altres classes a endevinar-ne les respostes.

Quadern de viatge literari

Objectiu:

- Afavorir l'escriptura autònoma personal i reflexiva.
- Elaborar un diari per recollir expressions literàries i de la llengua.
- Promoure el gaudi i l'estima per la llengua i els seus recursos.

Materials:

- Una llibreta.
- Paper de colors i materials diversos per decorar-la.

Descripció de l'activitat:

Probablement trobaran en el llibre més d'una i de dues endevinalles que els agradaran molt i que voldran recordar, o alguna de les frases fetes o expressions que s'hi recullen. Es pot fer reflexionar els alumnes sobre la funció de recordar que té de vegades l'escriptura.

Se'ls pot proposar de crear un "diari literari", un quadern on, quan trobin algun fragment de text que els agradi, una frase feta (com les que surten al llibre), una endevinalla, un poema que els agradaria col·leccionar... el puguin escriure per guardar-los i poder tornar-los a llegir quan vulguin.

Poden decorar i personalitzar un quadern i posar-hi un títol ben suggeridor, com ara "L'armari dels tresors de llengua". Aquest quadern l'haurien de poder tenir sempre a mà per escriure-hi en el moment que trobin alguna cosa que vulguin rescatar de l'oblit.

Recital d'endevinalles

Objectiu:

- Donar sentit a l'escriptura de textos.
- Gaudir recitant i escoltant les endevinalles que ells mateixos han escrit.

Materials:

- Endevinalles preparades.

Descripció de l'activitat:

Els alumnes han escrit endevinalles. Es podria organitzar un recital d'endevinalles per compartir-les amb els companys d'altres classes i amb les famílies.

Els mateixos alumnes poden decidir com volen organitzar-lo: quines classes volen convidar, qui presentarà l'acte i què dirà, en quin ordre s'interpretaran, com es farà...

Cal fer publicitat de l'acte. Per tant, potser caldrà que escriguin invitacions per a les classes, que facin algun cartell... tot un conjunt d'accions que donen sentit a la seva feina i que, d'altra banda, ajuden a treballar l'escriptura i la lectura de manera competencial.

Si el recital es fa a les classes, cal preveure una organització "especial" per a l'ocasió: retirar taules, posar les cadires en forma d'auditori, preparar la presentació...

Caldrà preparar bé la lectura en veu alta de les endevinalles: control postural, velocitat, entonació, volum...

4. Quadre de continguts

A la taula següent s'indica quins continguts es treballen a cada activitat proposada en aquest dossier:

Contingut	Activitat
Creació d'expectatives sobre l'obra	1
Exploració del llibre i localització de dades bibliogràfiques	1
Coneixement de les persones relacionades amb el llibre: autor i il·lustradora	1
Gust per la lectura	1, 2, 3, 4
Coneixement de la literatura de tradició oral: endevinalles	3,4, 5, 6, 7, 8, 9
Utilització dels recursos de la biblioteca d'aula i del centre	2
Comprensió de textos literaris (endevinalles) aplicant estratègies específiques per aprofundir en el sentit del text	3, 5, 6, 7, 8
Producció de textos creatius a partir de models observats i analitzats	9, 10, 11, 12, 13
Interpretació del llenguatge literari: comparacions, metàfores, personificacions, frases fetes, rimes	6, 7, 8
Elaboració d'hipòtesis, d'inferències, i cerca de possibles solucions a partir del text i de la imatge	3, 4, 5, 9
Reproducció oral d'endevinalles memoritzades	15
Gaudi de la lectura en veu alta que fa el mestre	3
Lectura expressiva en veu alta d'endevinalles, marcant el ritme i la rima	15
Recreació plàstica i artística de les seves endevinalles	13
Col·lecció de fragments de textos literaris i expressions amb la finalitat de rellegir-los i gaudir-ne	14

5. Bibliografia

- ALCOVERRO, C. *El llibre de les endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2002.
- BALDÓ, E. *Rodolins i endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2009.
- BASSA, R. et al. *Una cosa que no és cosa: les endevinalles a l'escola*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1991.
- BASSA, R. et al. *Una cosa que no és cosa: les endevinalles a l'escola*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1991.
- BASSOLS, M.M. *Endevinaller*. València: 3 i 4 ("L'estel"), 1994.
- BASSOLS, M. M. *L'enigmística popular: aproximació a les endevinalles catalanes*. València: Publicacions de la Universitat de València, 1991.
- BLANCH, X. *Endevinalles*. Barcelona: Fil d'Aram edicions, 2011.
- CALBET, J. M. *Visquem la llengua! Engresquem la lectura: recursos i experiències pedagògiques viscudes*. Cossetània edicions. [En línia] <<http://www.cossetania.com/tasts/Visquemllen.pdf>] [Consulta: 30 juliol de 2015]
- CASAS, L. *Endevinalles*. Barcelona: La Galera, 2009.
- CORREIG, M.; L. CUGAT; M. D. RIUS. *Una capseta blanca que s'obre i no es tanca*. Extra monogràfic Guix, 78. Barcelona: Graó, 1984.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*. [En línia] <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/b0d63016-ceed-44c1-b346-030fe496bd68/components_comunicativa.pdf> [Consulta: 15 d'agost de 2015]
- GOMIS, M. *Endevinalles al vostre gust*. Barcelona: Pòrtic, 2000.
- MARTÍ I BERTRAN, P. *Endevinalles per a tothom*. Saragossa: Baula, 2015.
- SALVÀ, F. *Endevinalla va, endevinalla ve: Recull d'endevinalles*. Barcelona: Salvatella, 2015.
- SERRA, M. *Manual d'enigmística*. Barcelona: Columna, 2002.